

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Mirna Z E M A N (FernUniversität in Hagen, Njemačka)

mirna.zeman@fernuni-hagen.de

ŽIVOTO(PUTO)PISI STVARI U NJEMAČKOJ I SVJETSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Primljeno: 10. listopada 2022.

UDK: 821.112.2(091)

821.112.2.09

82(091)

DOI: <https://doi.org/10.22210/ur.2022.066.2/03>

U radu se predstavlja korpus tekstova na njemačkom jeziku u kojima stvari u modusu fikcije, uglavnom u ja-formi, pripovijedaju vlastite “životne” priče. Budući da dotične tekstove nije moguće jednoznačno žanrovski odrediti, posebna se pažnja posvećuje dosadašnjim problematiziranjima žanra, pokušajima njegova teorijskog određivanja i kontekstualizaciji njemačkih primjera unutar svjetske književnosti. Kao izlaz iz terminološke zbrke predlaže se naziv životu(puto)pisi, odnosno autociklografije stvari za njihovu moguću identifikacijsku oznaku. Drugi dio rada donosi detaljniju analizu Grimelshausenova životu(puto) pisa toaletnog papira, a u pregledu su predstavljene autociklografije stvari iz njemačke književnosti 18. i 19. stoljeća, tj. tekstovi u kojima kovanica, perika, muha, knjiga, kočija za najam, čačkalica, vic i želudac pripovijedaju o vlastitim životnim zgodama.

Ključne riječi: poetika stvari, (auto)biografije stvari, autociklografija/ životu(puto)pisi stvari, *it-narratives/novels of circulation*

177

1. UVOD

Slobodno me čitajte, drage, suosjećajne duše, i ne bojte se da ću u ovom svom životopisu upotrebljavati pregrube izraze, nedelikatne i uvredljive fraze koje bi mogle povrijediti uglađene manire i običaje; predugo sam živjela u dobrom društvu, ili točnije, ono je predugo živjelo u meni, a da bih mogla ne naučiti kako se na pristojan način nastupa pred masom. [...] Sad kad kao umirovljena kočija za najam imam slobodnog vremena, odlučila sam se za dobrobit čovječanstva ispričovijedati kamo me je sve u tijeku mog dosadnog postojanja vukla sudbina – u liku sivaca, vranaca, riđana, bijelaca itd. (Wolff 1831: 158–159)¹

---

¹ Prevela M. Z.

Noveleta Oskara Ludwiga Bernharda Wolffa, objavljena prvi put 1830. godine u časopisu *Damen-Zeitung*, počinje rečenicama koje su u svakom slučaju začudne. Pripovjedno ja koje reflektira u svom jeziku, s nakanom pripovijedanja o vlastitom životu, naizgled nije *homo dicens/sapiens*, već *res dicens/sapiens*: kočija za najam s darom govora i promišljanja same sebe u vremenu. Tekst se retorički i svojim postupkom uvrštava u književni materijal koji skupno možemo nazvati autonarativi, odnosno autofikcija ili ego-dokumenti.² Paratekstualno, eksplicitno i precizno, ubraja se u žanr autobiografije, s naslovom: *Autobiographie eines Miethwagens. Seinem Kutscher dictirt (Autobiografija kočije za najam. Diktirana njezinu kočijašu)*. Čitateljima naviklima na konvencije autonaracije o životu takav naslov i autobiografija koja slijedi mogu djelovati smiješno ili skurilno. Ideja da bi kočija govorila o vlastitom "životu" u svakom je slučaju zanimljiva i može se shvatiti kao parodistička pljuska klasičnoj autobiografiji. Nije li čovjek jedini lik koji tradicionalno polaže pravo na pripovijedanje o sebi u prvom licu i na ulogu junaka u kazivanjupriči o životu?

178

Kada bi teoretičari književnosti dobili zadatak stupnjevat i žanrove prema antropocentričnosti, nesumnjivo bi žanr (auto)biografije odredili kao "najljudskiji". Usredotočenost na čovjeka, odnosno na ljudski život toliko je dominantna odrednica žanra da ju teoretičari i povjesničari autobiografije uglavnom ne problematiziraju. Središnja os čitavog svijeta biografija i autobiografija u pravilu je posebna i jedinstvena ljudska individua koja, među ostalim, upravo afirmiranjem i proliferacijom (auto)biografije od 18. stoljeća do danas uzurpira ekskluzivno pravo na ulogu junaka svekolike autonaracije. No pogled na tekstove koji su se stoljećima nagomilavali u teorijski zanemarivanim književnim i neknjiževnim publikacijama, u sferama popularnog, u romanima i malim formama na marginama kanonske književnosti upućuje na to da je u književnopovijesnoj stvarnosti biografiranje čovjek itekako imao konkurenciju. Povijest europskih književnosti upravo vrvi narativnim fikcionalnim tekstovima u kojima ne-ljudski entiteti (predmeti, životinje, biljke, organi, riječi i sl.) u modusu tobožnjeg kazivanja polažu pravo na životopis i nerijetko preuzimaju ulogu pripovjedača o vlastitim životnim ciklusima u prvom licu.

Cilj ovoga rada je dvojak. Kao prvo, osvrnut ćemo se na recentna promišljanja toga neobičnog žanra zapadnoeuropske književnosti, a zatim ćemo pristupiti žanr-

² O teorijama autonaracije, autofikcije, ego-dokumenata i autobiografije vidi među ostalim Wagner-Egelhaaf (ur.) 2019; posebno Schmitt 2019; Gronemann 2019; Depkat 2019; Schwalm 2019. Usp. i Schmitt 2007; Fetzi i Hemecker (ur.) 2011; Medarić (ur.) 1996; Zlatar 1998; Katušić 2008.

ovsko-teorijskom "sondiranju" i određenju skurilnoga književnog materijala koji, sadržavajući fiktivne *vitae* ne-ljudskih pripovjedača, potiče na preispitivanje i novo promišljanje konvencije ekskluzivne uljudenosti autonaracije i autotematizacije. Proces genološkog imenovanja i oblikovanja korpusa tekstova koji su dugo bili zaboravljeni u arhivima i neobrađeni od književne znanosti trenutno je u tijeku. U recentnim studijama još se vodi rasprava o prikladnom nazivu za taj žanr. Moj je prijedlog da govorimo o *književnim postupcima životo(puto)pisanja*, odnosno o *autociklografijama stvari*. Druga je zadaća dati pregled odabranih primjera životo(puto)pisa/autociklografija stvari iz njemačke književnosti. Sužavanje fokusa na njemačku književnost povezano je s osobnim disciplinarnim germanističkim znanstvenim interesom kao i s težnjom za osvjetljavanjem neistraženih područja književnosti. Činjenica jest da životo(puto)pisi stvari na njemačkom jeziku kao vrsta tekstova dosad nisu privlačili pažnju germanista i teoretičara/povjesničara književnosti u Hrvatskoj.³

Primjer na koji ću se u prilogu opsežnije osvrnuti ispovijest je toaletnog papira iz Grimmelshausenova romana *Der abenteuerliche Simplicissimus Teutsch*, točnije iz njegova nastavka pod naslovom *Continuatio* (usp. Grimmelshausen 1669: 66–77; Grimmelshausen 1996: 628–640 i Grimmelshausen 1967: 486–494). U preglednoj maniri, a u budućim publikacijama i analitički, bit će predstavljen korpus tekstova koji svjedoče o prisutnosti toga žanra u književnosti njemačkoga govornog područja u 18. i 19. stoljeću. Žanrovsko kontekstualiziranje životo(puto)pisa stvari njemačkoga jezičnog korpusa iziskuje osvrt na slične poetike u drugim književnostima, posebice engleskoj i ruskoj, u kojima taj postupak sredinom 18. stoljeća formira književne mode,⁴ odnosno u 20. stoljeću književne programe.⁵

³ Radi se o novom terenu, čija su sondiranja posljednjih godina vršena na sveučilištima u Paderbornu i Hagenu i čiji se rezultati mogu pročitati u radovima na njemačkom jeziku koji su polazišta ovdje iznesenog. Usp. Zeman 2015a; Zeman 2015b; Zeman 2019; Zeman 2022. O projektu na Sveučilištu u Paderbornu vidi "Kulturelle Zycklographie der Dinge. Objektzirkulationen und (Selbst)Biographien von Artefakten". Internet. 20. rujna 2022.

⁴ O književnim modama općenito usp. Zeman 2012; Zeman 2015c; Zeman 2021.

⁵ Budući da postupak životo(puto)pisanja stvari nije isključivo literaran niti je vezan uz medij pisma, nego se realizira i u filmovima, televizijskim reportažama i raznovrsnim internetskim formatima, u budućim će istraživanjima biti nužno obratiti pažnju na transmedijalnost postupka kao i na dokumentarističke, pa čak i znanstvene metode koje s književnim autobiografijama stvari dijele težnju za spoznajom skrivenih trajektorija materije u procesima materijalne proizvodnje, razmjene i razgradnje, a koje ljudski osjetilno-opažajni aparat nije sposoban registrirati u potpunosti.

2. NASTANAK ŽANRA: *IT*-NARATIVI/NOVELE CIRKULACIJE U ENGLESKOJ KNJIŽEVNOSTI

U drugoj polovici 18. stoljeća u engleskoj se publicistici gomilaju tekstovi pisani iz perspektive subjektiviranih stvari i životinja – vozila, novca, odjevnih predmeta, knjiga, namještaja, pasa, muha itd. – koje pripovijedaju o vlastitim životnim avanturama (usp. "Adventures of a Quire of Paper", 1779, "The Adventures of a Pen", 1795. i dr.).⁶ Pripovijedanje stvari bilo je toliko popularno da su suvremenici govorili o književnoj modi. Primjerice, recenzent časopisa *Critical Review* konstatira 1781. godine: "Taj način izmišljanja i *stylinga* knjiga po principu avantura mačke, psa, šilinga ili bilo čega drugoga postao je toliko pomodan da svakih nekoliko mjeseci izađe novi primjerak" (cit. prema Link 1980: 1).⁷

Književne mode u pravilu prati zao glas i zasigurno su invektive suvremenih kritičara te ekscesivna kumulacija sličnog materijala, koja se kosi s originarno-autonomno-estetskim shvaćanjem vrijednoga u književnosti, pridonijele tomu da je moda s vremenom pala u zaborav. Korpus koji je iznjedrilo *en-vogue* pisanje autonarativa stvari u engleskoj književnosti 18. stoljeća obuhvaća mnoštvo sličnih tekstova. Istovremeno je vrlo heterogen, tako da posao nomenklature i preciznoga žanrovskog definiranja anglistima i amerikanistima zadaje poprilične glavobolje. U znanstvenim radovima nailazimo na šaroliku nomenklaturu, poput "tekstovi s izvanljudskom pripovjednom perspektivom" ("außermenschliche Erzählperspektive", Link 1980), "govoreći/pripovijedajući objekt" ("speaking/telling object", Blackwell 2007; Flint 1998), "neobični naratori" ("extraordinary narrators", Blackwell 2012) ili pak "neprirodni narativi" ("unnatural narratives" Alber i Heinze 2011). Proces kanonizacije, revalorizacije i rodotvorbe nekad popularnog i dugo obezvređivanog segmenta engleske književnosti, koji je čak smatran slijepom ulicom u razvoju romana, završio je tek 2012. godine kada su Mark Blackwell i drugi objavili novo izdanje izabranih tekstova u četiri sveska. Nekadašnju su modu preimenovali u "žanr", točnije, u "subžanr" pod nazivom *It-Narratives* (Blackwell i dr. 2012). Za označavanje korpusa uvriježio se i precizniji termin *It-Narratives/Novels of Circulation*. Terminološko dupliciranje u nazivu upućuje na dvije temeljne karakteristike skupine tekstova: prvi zajednički

⁶ Brojne slične priče imaju slične naslove; sljedeći primjeri prema Flintu i Englertu jesu: "Adventures of a Gold Ring", "Adventures of a Sopha", "Adventures of a Stage Coach", "The History and Adventures of a Bedstead", "The History of an Old Pocket Bible, Supposed to Be Written by Itself", "Memoirs of a Wig", "The Adventures of a Hackney Coach" (Usp. Flint 1998; Englert 2008). O brojnim pripovijetkama te vrste u engleskoj i američkoj književnosti vidi Link 1980.

⁷ Prevela M. Z.

nazivnik što ga signalizira pojam *It-Narratives*⁸ jest stvar/objekt/predmet ili neki drugi ne-humani akter (životinja, biljka) koji nastupa kao glavni protagonist ili pripovjedač. Druga je odrednica mehanizam cirkulacije, činjenica da razvoj fabule prati put koji ne-ljudski protagonist ili pripovjedač prolazi u (socio-ekonomskim) procesima – od proizvodnje do uništenja, odnosno u cirkulaciji iz ruke u ruku u sve komercijalnijem ranokapitalističkom društvu 18. stoljeća (Bellamy 2007). Tekstovi koji se ubrajaju u žanr mogu sadržavati jednu ili obje komponente (Bellamy 2007: 118). O problematici nomenklature i generičke definicije, koje su se pokazale nepreciznima, vodile su se brojne rasprave. Prvi prigovor odnosi se na nemogućnost sažimanja svih raznovrsnih živih i neživih *it*-entiteta – u korpusu se npr. kao protagonisti pojavljuju ne samo najrazličitiji artefakti, biljke i životinje već npr. atom ili želudac, dakle entiteti koje je samo uvjetno moguće uvrstiti u kategoriju "stvari". Govorimo li o objektima/predmetima/stvarima, činimo nepravdu biljkama i životinjama, koje bi u pravnom smislu (prema rimskom pravu) spadale u kategoriju stvari (što vrijedi i za robove, usp. Niehaus 2009), ali ih u današnje vrijeme, obilježeno književnoteorijskim pravcima kao što su *Cultural/Critical Animal Studies*⁹ ili *Ecocriticism*¹⁰ (koji se, među ostalim, zalažu za prava biljaka i životinja u znanosti o književnosti), teško bez zadržke i opravdavanja možemo zvati stvarima ili objektima. Drugi se prigovor odnosi na pojam cirkulacije koji implicira mobilnost protagonista/pripovjedača, a koja u korpusu tekstova nije uvijek zastupljena. Naime, engleska književnost 18. stoljeća poznaje *it*-narrative pisane iz perspektive statičnih entiteta – npr. Bank of England, Shakespeareova glava ili plantaža šećera (Bellamy 2007). Široko shvaćanje žanra, uz premisu da tekstovi mogu sadržavati i samo prvu od navedenih dominantni – ne-ljudskog aktera koji pripovijeda u prvom licu – anulira granicu između skupine tekstova poput basni,

⁸ Engl. "it" – gramatički neutrum, zamjenica koja se odnosi na životinju ili stvar koja je prethodno spomenuta; istovremeno može označavati stvar ili osobu koja je izuzetno popularna. [Usp. "it" u: Stevenson 2010: "it" – pronoun, (*third person singular*) 1. used to refer to a thing previously mentioned or easily identified: *a room with two beds in it*. [...] 9. (*attributive*) (It) *informal* denoting a person or thing that is exceptionally fashionable, popular, or successful at a particular time: *they were Hollywood's It couple*, *the company is renting out the It bags of the moment for as little as £10 a week*.]. Usp. "it" 2010.

⁹ Iz područja *Critical Animal Studies* dolaze i studije relevantne za temu autociklografija/životoputo)pisa ne-ljudskih aktera, u ovom slučaju životinja. Usp. Middelhoff 2020. Usp. i ostale publikacije iz niza *Cultural Animal Studies* koje uređuje Ronald Borgards i koje od 2015. izlaze u Berlinu. O *Critical Animal Studies* usp. nadalje Taylor i Twine 2014; Chimaira 2011.

¹⁰ Usp. među ostalim Buell 2001; Garrard 2004.

bajki ili kazališta predmeta, u kojima nailazimo na postupak prozopopeje.¹¹ Liz Bellamy spomenute probleme pokušava riješiti prijedlogom da se kao dominantne žanra promatraju protagonisti kojima nedostaje *agency* – moć aktivnog djelovanja. Sve engleske *It-Narratives/Novels of Circulations* karakterizira protagonist ili narator koji funkcionira kao pasivan akter kojem se nešto dešava, koji samo prima i doživljava udarce sudbine bez mogućnosti aktivnog interveniranja u zgode koje mu se događaju. Kao drugu temeljnu odrednicu Bellamy predlaže epizodičnost – protagonistovo bivanje, prenošenje i transformacija u prostoru i vremenu spajaju inače nepovezane ljudske likove koji pripadaju potpuno različitim kontekstima, socijalnim miljeima, klasama, geografskim prostorima itd. (Bellamy 2007). Potonju značajku – činjenicu da se prikazi ljudi svode na epizodične karaktere koji se fabularno nižu uz putanje stvari – britanski *it*-narativi/novele cirkulacije dijele s književnom metodom koju je kasnih dvadesetih godina dvadesetog stoljeća predlagao sovjetski pisac Sergej Tret’jakov – s metodom “biografije stvari” (usp. Tretjakov 2020; Tretjakov 1972a; Rädle 2020).

182

3. NASTANAK METODE: BIOGRAFIJE STVARI UNUTAR SOVJETSKE AVANGARDNE FAKTOGRAFIJE

Svaka stvar koju vidite ili držite u ruci ima dugačak i zanimljiv život. Tijekom svog života stvar je prelazila iz ruke u ruku, dolazila u doticaj s nizom ljudi, doživjela brojne preobražaje. Moramo joj samo omogućiti da progovori o sebi. (Tretjakov 1972b: 87)¹²

Ove rečenice Sergeja Tret’jakova iz prozne minijature *Torba*, objavljene u časopisu *Pionerskaja Pravda* 1933. godine, mogu se smatrati “klasičnom abrevijaturom koncepta biografije stvari” (Günther 2019: 82) i svojom se imanentnom težnjom za naracijom životnog ciklusa materije upisuju u tradiciju žanra engleskih *it*-narativa. Tret’jakovljevi apel ohrabruje mlade čitatelje da isprazne svoje torbe i opišu predmete koji se u njima nalaze, s naglaskom na pripovijedanju o njihovoj provenijenciji,

¹¹ O prozopopeji u kontekstu životo(puto)psi stvari bit će riječi nešto poslije. O stilskoj figuri općenito usp. Bagić 2015; De Man 1979.

¹² Prevela s njemačkoga M. Z. (“Ein jedes Ding, das Ihr seht oder in Euren Händen haltet, hat ein langes und interessantes Leben. Während dieses seines Lebens ist das Ding von Hand zu Hand gegangen, ist mit vielen Menschen in Berührung gekommen, hat verschiedene Umgestaltungen gemacht. Man muß es nur dazu bringen, daß es von sich erzählt.”)

odnosno na načinima na koje su ti dospjeli u pionirske torbe. Književnu metodu taj je sovjetski avangardni pisac i urednik časopisa *LEF* preciznije formulirao nekoliko godina poslije u tekstu *Biografija stvari* (usp. Tretyakov 2020, Tretjakov 1972a), gdje programski zahtijeva pripovijedanje s gledišta materije. Tretjakov se kritički razračunava s tradicijom pisanja romana u kojoj je čovjek mjerilo svega i koju naziva idealističkom. Meta je njegove osude klasični ruski roman koji se bavi privatnim neurozama, emocijama i doživljajima junaka:

Svi ti Onjegini, Rudini, Karamazovi, Bezuhovi su poput nekakvih sunaca [...] oko kojih se pokorno okreću likovi, ideje, stvari i istorijski procesi. Pre će biti da oni uopšte nisu sunca nego obične planete koje su se uobrazilo da su sunca i još nisu dočekale sledećeg Kopernika da ih postavi na svoje mesto. (Tretyakov 2020: 100)

Tradicionalnom “Ptolemejev[u] sistem[u]” (Tretyakov 2020: 100) književnosti Tretjakov programatski i praktično parira kulturnorevolucionarnim programom književne faktografije (literatura fakta) metodom biografije stvari: “[N] e pojedinac koji se kreće kroz stroj stvari, nego stvar koja prolazi kroz ljude – eto metodološke literarne metode koja nam se čini progresivnijom od umetničkih postupaka klasične beletristike” (Tretyakov 2020: 104–106). Biografija stvari je, prema tome, literarna tehnika čija je osnova zadaća rasvijetliti opacitet procesa materijalne proizvodnje i prikazati radnju koja nastaje kretanjem stvari, pri čemu je čovjek samo epizodni lik uz “pokretnu traku” stvari:

Kompoziciona struktura “biografije stvari” predstavlja pokretnu traku kojom se kreće sirovina koja se ljudskim naporima pretvara u koristan proizvod. (Tako su izgrađena dela Pierrea Hampa. Posebno njegova *Sveža riba*). Biografija stvari poseduje ogroman kapacitet za uključenje ljudskog materijala u sebe. Ljudi prilaze stvari na poprečnim presecima pokretne trake. Svaki presek donosi nove grupe ljudi. Njihov kvantitativni niz može da seže prilično daleko, ali to neće narušiti proporcije pripovedanja. Oni dodiruju stvar upravo svojom socijalnom stranom, svojim proizvodnim navikama, pri čemu na pokretnoj traci potrošački momenat zauzima tek finalni deo. Individualno specifični momenti ljudi u biografiji stvari otpadaju, lične grbe i epilepsije se ne osećaju, ali zato do izuzetnog izražaja dolaze profesionalna oboljenja date grupe i socijalne neuroze. (Tretyakov 2020: 104)

Tretjakovljeva metoda u velikoj se mjeri podudara s eksperimentima autora *it-naracije* iz 18. stoljeća: u oba slučaja imamo posla s težnjom za fingiranjem glasa stvari koji iznosi na vidjelo nevidljiv rad upisan u robu (prema Marxu “fetiš”, usp. Marx 1962) i iscrtava neku vrstu sociografije mana i neuroza društvenih skupina koje dolaze s njom u dodir. Čovjek kao pojedinac i njegova individualna

psihologija nestaju iz pripovjednog svijeta te uz pokretnu traku stvari nastupaju tipovi, karakteri koji kao *pars pro toto* predstavljaju kolektive: društvene skupine, uglavnom klasne, ali i druge *communities of practice*. Tret'jakovljeva faktografska metoda biografije stvari – koja postulira vjerodostojnost naracije, modus dokumentarnog prikazivanja stvarnosti i, prije svega, edukativnu funkciju književnosti – naravno, isključuje eksperimentiranje s prozopopejom u formi ja-glasa stvari i uvodi sveznajućeg pripovjedača.

Književnoj fikciji načelno stoje na raspolaganju dva načina naracije o ciklusima/ trajektorijama stvari. U prvom načinu sveznajući pripovjedač izvještava o putovima stvari od njihova nastanka do nestanka. U drugom stvari same preuzimaju ulogu pripovjedača i fokalizatora vlastitih životopisa te pripovijedaju u prvom licu, čime automatski postaju personalizirane i individualizirane, čak i kad nastupaju kao zamjenjivi predstavnici sorte/vrste predmeta. Prva varijanta, koju nalazimo u nemalom broju *it*-narativa, središnja je za biografiju stvari u Tret'jakovljevu smislu. Biografija stvari u sovjetskoj avangardi, u okvirima faktografske škole, nikada nije autobiografija stvari, kao što je to često slučaj u korpusu *it*-narativa. Između Tret'jakovljeva programa i engleskih fikcionalnih tekstova iz 18. stoljeća postoji još jedna bitna razlika: prvi tendira, prije svega, uvođenju proizvodnih procesa (ciklusa materijalne produkcije) u pripovijedanje, dok se potonji u većoj mjeri koncentriraju na cirkulaciju, odnosno na cikluse razmjene, potrošnje i konzumacije.

184

4. OZNAŠTVENJIVANJE I KRITIKA METODE

Koncept *socijalnog života* stvari prisutan je i u znanstvenim proučavanjima materijalne kulture. Ideje slične Tret'jakovljevim nalazimo u utjecajnoj raspravi Igora Kopytoffia *The cultural biography of things* s prijedlogom znanstvene analize procesa transformacije predmeta analognom konceptu ljudske biografije (Kopytoff 1986). Slijedeći taj model, antropolozi, arheolozi, muzeolozi pričaju priču o životnom ciklusu predmeta, na primjer o procesima njihove proizvodnje i razmjene, o dodirima stvari s različitim vlasnicima, o njihovoj kulturnoj semantizaciji, valorizaciji i devvalorizaciji itd. Usljed takozvanoga *materijalnog obrata* (*material turn*) u kulturnim znanostima – znanstvenih pravaca na tragu Brune Latoura – i povećanog interesa za socijalni život stvari, u interdisciplinarnom području pod pojmom *Material Culture Studies* koncept biografija stvari postaje izuzetno popularan.¹³

¹³ Usp. Latour 2007a; Latour 2007b; Coole i Frost 2010; Lemke 2017; Gosden i Marshal 1999; Braun 2015; Boschung i dr. 2015; Braun i dr. 2017. Tema *stvari u književnosti* već godinama privlači pažnju znanosti. Usp. npr. Ecker i Scholz 2000; Niehaus 2009; Dehrmann i dr. 2012.

Inflatorna upotreba metafore života stvari kojoj smo svjedočili posljednjih desetak godina izazvala je i brojne kritike, ponajprije odbacivanje ideje biografije kao biologističke i neprimjerene za proučavanje materijalne kulture (Usp. Hahn 2015). Negativne reakcije zabilježene su i u sferi znanosti o književnosti. Michael Niehaus kritizira širenje pojma biografije na fikcionalne tekstove poput *it*-narativa ističući činjenicu da se tekstovi sami često paratekstualno, odnosno naslovom legitimiraju kao memoari ili avanture (Niehaus 2015). Personificirane stvari koje u svijetu fikcije dobivaju glas zapravo su materijal u stanju neprestane metamorfoze: stvari o kojima se u *it*-narativima pripovijeda nemaju ni početak ni kraj. Za razliku od klasične biografije – termin bi prema Niehausu trebao ostati rezerviran za živa bića, prije svega za čovjeka – koja pripovijeda o životu aktivnog subjekta, stvar u *it*-narativima nije junak priče, nego pasivni, trpni sudionik događaja. Niehaus predlaže da književne fikcije tog tipa ne nazivamo biografije/autobiografije stvari, nego "priče putujućih stvari", "stvari u pokretu" ili pak "*parcoursi*/itinerari/rute stvari", jer se uglavnom opisuje put/putovanje/putanje koje materijal/stvar prelazi nailazeći na brojne prepreke (usp. Niehaus 2009; Niehaus 2014; Niehaus 2015).¹⁴ Niehausova kritika čini se utemeljenom. Simulacije ne-ljudskih autobiografija, odnosno autobiografija stvari nalikuju više na pikarski roman ili na Cervantesov roman *Don Quijote* u kojima središnja figura nije – kako utvrđuje Šklovskij – u pravom smislu junak ili osoba, nego je njegovo putovanje, njegova ruta, nositelj materijala i crvena nit na koju se nižu epizode (Šklovskij 1984: 55–77, 108–114). Za razliku od pripovjedača u autobiografijama na tragu Rousseaua i sentimentalno-epistolarnih romana po uzoru na Richardsona i Goethea, u kojima građanski subjekt reflektira sam o sebi i kultivira vlastitu osobnost kao individualnu i jedinstvenu, razgovorljiva stvar često pripovijeda kao generički predstavnik u ime čitave serije identičnih i sličnih objekata, odnosno produkata. Kako ne-ljudski narator u pravilu daje vrlo precizne geopodatke o svojim lokacijama i rutama, takve pripovijetke slične putopisima, štoviše, možemo tvrditi da stvar u mediju fiktivnog pripovijedanja obavlja posao današnjih *tracking-location*-aplikacija. Simuliranje ja-svijesti ne-ljudskog aktera koji pripovijeda u prvom licu obično je jedina komponenta koja te tekstove svrstava u sferu fantastike. Same priče pak djeluju vjerodostojno, čak dokumentaristički. Kombinacija fantastičnog i dokumentarnog djeluje začudno i komično.

¹⁴ U izvorniku "Geschichten der wandernden Dinge", "Dinge in Bewegung", "Parcours der Dinge".

5. PRIJEDLOG NAZIVA: ŽIVOTO(PUTO)PISI, ODNOSNO CIKLOGRAFIJE STVARI

Uzimajući u obzir zbrku oko grupiranja tekstova i termina na području proučavanja fiktivnih "biografija/autobiografija stvari", predlažem da umjesto traženja zajedničkog nazivnika pod kategorijom žanra književne tekstove o kojima je riječ analiziramo kao zbir književnih postupaka, odnosno kao pripadnike šire skupine koja prekoračuje granice književnosti i za koju sam na drugim mjestima predložila naziv *ciklografija stvari* (Zeman 2015a; 2015b; 2019; 2022), čemu bi u duhu hrvatskog jezika najbolje odgovarao termin *životo(puto)pisi stvari*. Pojam "ciklografija" (etimološki od grčkog 'kyklos' = *krug*, od latinskog 'cyclo-' = *kružan* i grčkog 'graphein' = *pisati*) posudila sam iz topografije i kineziografije, gdje se termin u izvornom značenju odnosi na različite instrumente za registriranje ruta i pokreta stvari i ljudi. Thomas Ferguson je npr. oko 1900. godine izumio uređaj koji osposobljuje objekt da automatski bilježi svoj prijeđeni put i nazvao ga *ciklograf* (Neumeyer 1875).¹⁵ Terminološka referenca na uređaje koji su zapravo hibridi pokretnih predmeta i uređaja medijske tehnologije sa svrhom zapisivanja ruta i kretanja naznačuje perspektivu istraživanja zainteresiranu za pripovijedanje/kazivanje/prikazivanje ruta, putanja, staza, životnih krivulja, životnih ciklusa i cirkulacije predmeta/stvari u književnosti (i drugim medijima).

186

Težnja za znanjem i pripovijedanjem o tajnom i za čovjeka u cijelosti nepojmljivom "životu" stvari izražava se u neprekinutom povijesnom kontinuitetu kao stremljenje za razvijanjem i izmišljanjem postupaka, metoda, tehnika i tehnologija koje bi omogućile da stvar progovori o sebi. Različita povijesna razdoblja iznjedrila su različita rješenja, pa postupke ciklografiranja/životo(puto)pisanja stvari nalazimo u različitim žanrovima čiji spektar seže od antičkog epigrama preko baroknog *schwanka*, osamnaestostoljetnih *it*-narativa/novela cirkulacije i avangardističko-faktografskih biografija stvari do suvremenog romana. Postupci životo(puto)pisanja stvari pri tome ne poznaju granice nacionalnih književnosti i javljaju se u književnostima različitih govornih područja. Potekli su, kako se čini, s jedne strane, iz retoričke figure prozopopeje. Pod terminom prozopopeja (grč. *προσωποποιία*, stvaranje osobe) podrazumijevamo "davanje riječi odsutnim i iščezlim osobama, nevidljivim i nadnaravnim bićima, životinjama, predmetima,

¹⁵ Prema Neumeyeru (1875), Fergusonov je ciklograf bio predviđen za učvršćivanje na biciklu ili drugoj vrsti vozila i zadužen za samostalno bilježenje putanje vozila. Nešto drugačiji ciklograf, koji je razvio Frank B. Gilbreth, našao je široku primjenu u tejlorizmu. Radilo se o aparaturi koja se sastojala od fotoaparata i žarulje i čija je zadaća bila registriranje slijeda pokreta, na primjer vrha mača u ruci mačevaoca ili igle u ruci kirurga u formi linija ili krivulja (Wagner 2002).

konceptima; ‘zadnji stupanj personifikacije (Bacry 1992)’” (Bagić 2015: 268). Ta figura misli, kako navodi Bagić, pojavljuje se u historijskom kontinuitetu u različitim diskurzima, u antici često u pjesništvu, govorništvu i filozofskim dijalozima.¹⁶ Prozopopeja je vrlo česta u epitafima uklesanim na starogrčkim nadgrobnim spomenicima i upravo se s njima, čini se, povezuju počeci autociklografije stvari kojima je prozopopeja inherentna, na formalnoj, ali ne i na sadržajnoj razini. Bagićev je primjer za prozopopeju Simonidov epitaf na spomeniku grčkim žrtvama bitke kod Termopila 480. g. pr. Kr. koji glasi: “Pođi, neznanče, Sparti pripovjedi: Pali smo slušajući što nam zapovjedi” (Bagić 2015: 268). Od tog i niza primjera u kojima se mrtvi ja-glasom pod maskom nadgrobnog spomenika obraćaju živima razlikuju se samopredstavljanja spomenika koja možemo kvalificirati kao oblike prozopopeje auto(životo)putopisne, odnosno autociklografske naravi. Kako pokazuju istraživanja Doris Meyer, već se u 6. i 7. stoljeću iz govora u prvom licu razvija posebna forma samopredstavljanja spomenika. Kao najstariji primjer epitafa na kojemu se dosljedno provodi postupak autociklografije možemo navesti epitaf: “Ja sam nadgrobnni spomenik Glaukosa. Sina Leptinesa. Izgradili su me sinovi Brentesa” (Meyer 2005: 70).

Za razliku od uobičajene prozopopeje, dakle postupka koji omogućava stvari/životinji/neživom da progovori o svemu i svačemu, nadgrobnni spomenik u navedenom primjeru progovara o jednom dijelu vlastitoga životnog ciklusa – procesu produkcije – čime se formom i sadržajem svrstava u jednostavan oblik autociklografije/životo(puto)pisanja stvari. U antici je postupak izvorno, dakle doslovno, bio dio materije – u obliku pisanog teksta uklesanog ili urezanog na samu stvar – najčešće na nadgrobnni spomenik ili posvetni predmet. Od 4. stoljeća epigrami se u obliku epigrafa sele na korice knjiga i između njih, čime postupak prelazi s kamena na papirus. Žanrovski gledano, prozopopeja i autociklografija favoriziraju male forme i formate, posebno usmenog stvaralaštva. Kao druga linija tradicije u koju se upisuje autociklografija stvari mogu se identificirati antičke metamorfoze. Važni primjeri mogu se naći npr. u Apulejevu romanu *Zlatni magarac* (usp. Apulej 1969).

¹⁶ “U Homerovim, Hesiodovim i Parmenidovim djelima oglašavaju se božanstva i muze, grčki zakoni progovaraju u Platonovom *Kritonu*, a u Ciceronovom govoru do riječi dolazi Domovina” (Bagić 2015: 268).

6. ŽIVOTO(PUTO)PISANJE STVARI U RANONOVOVJEKOVNOJ NJEMAČKOJ KNJIŽEVNOSTI: GRIMMELSHAUSENOV ŽIVOTO(PUTO)PIS TOALETNOG PAPIRA

U ranom novovjekovlju postupak životo(puto)pisanja stvari etabliran je humoristički postupak u njemačkoj književnosti. Početkom 17. stoljeća izlaze šaljive ispovijesti biljaka koje pripovijedaju u prvom licu o različitim postupcima proizvodnje platna, papira i piva prikazujući ih kao svoje tjelesne patnje. Kao primjer možemo navesti moralnu propovijed Andreasa Thareusa u stihovima pod naslovom *Kukavna žalopojka drage gospođe ječam i njezina brata gospodina lana* (*Eine erbermliche Klage Der lieben Fravv Gerste, vnd ihres Brudern Herrn Flachs*) u kojoj stabljike ječma i lana žalopojno monologiziraju o mučnim životnim putovima što ih kao predstavnice sorti prevaljuju u procesima proizvodnje i razmjene namirnica i robe čiji su sastavni dio (usp. Thareus 1619). Životo(puto)pisanje stvari prisutno je i u žanru *schwanka*, konkretno u šaljivim pučkim pripovijetkama iz pera Hansa Sachsa iz 16. stoljeća u kojima gulden pripovijeda svoje putešestvije, odnosno konjska koža izvještava o patnjama što ih je doživjela u procesu manufakturne obrade (usp. Sachs 1870). Zasiurno najpoznatija i znanstveno najproučavanija ciklografija stvari u njemačkoj književnosti sadržana je u kanonskom baroknom romanu *Continuatio des abentheuerlichen Simplificissimi oder der Schluss desselben* (u starijem prijevodu Nikole Popovića: *Continuatio pustolovnog Simplificisimusa ili njegov završetak*) iz pera Hansa Jacoba Christoph von Grimmelshausena. Nalazimo ju u epizodi *Simpliciusov neobičan razgovor sa jednim listom hartije* (*Simplici seltsamer Diskurs mit einem Scheremesser*) koja se, kao što nalaže nepisano pravilo žanra, sastoji od okvira/obrazloženja i autonarativa stvari (usp. Von Grimmelshausen 1996: 628–640; Grimmelshausen 1967: 486–494). Nakon niza pustolovina, putovanja i stranputica tijekom Tridesetogodišnjeg rata junak romana nalazi prenočište u Schaffhausenu u Švicarskoj. U okviru koji prethodi kurioznom diskurzu stvari Simplicius uz obilje vina pripovijeda stanodavcu vlastita putnička, pikarska i autobiografska iskustva svjesno dajući višak obavijesti, čime dovodi u pitanje istinitost i autentičnost vlastite autonaracije i pritom se šaljivo legitimira kao lažac, a vlastitu priču o putovanjima i životnim dogodovštinama kao lovačku priču (*Lüggengeschichte*). Nakon što je pripovijedanjem uspavao domaćina, Simplicius i sam odlazi na počinak, čime je motivirano uvođenje sljedećega stalnog mjesta karakterističnog za autociklografije stvari – toposa sna i buđenja koji ima ključnu ulogu u svjesnom poigravanju čitateljevom sigurnošću o tome odvija li se zgoda koja slijedi u snu ili na javi. Zgodu, koju možemo nazvati "skatološkom" (Breuer i Lacko Vidulić 2018), izaziva velika nužda koja Simpliciusa nakon bu-

đenja tjera na "oslobađanje od tereta" (Grimmelshausen 1996: 629).¹⁷ Rutinski čin posezanja za toaletnim papirom zaprepašćuje u trenutku kad listić progovori i Simpliciusa obaspe žalopojkom o vlastitoj nezahvalnoj sudbini u vidu prljavog posla čišćenja ljudskih stražnjica. Postavši svjestan guzobrisova iznimnog doprinosa čovječanstvu, Simplicius odlučuje odgoditi njegovu egzekuciju i ohrabruje ga na pripovijedanje vlastite životne priče riječima: "Pošto si učinio ljudskom rodu velike usluge i mnogo u svetu doživio i preturio preko glave, to mi ispričaj svoju sudbinu, jer kao što čujem ti umeš da govoriš" (Grimmelshausen 1967: 487). Biografija toaletnog papira ispričana je kao retrospektivna pripovijest o stalnim metamorfozama, promjenama mjesta i vlasnika što ih je ta govorom nadarena stvar doživjela u svom životu potpuno podređenom ljudima. Pripovijeda se izmjenično u ja-formi i miformi, signalizirajući da se njegov životni ciklus poklapa sa sudbinom niza istovrsnih jedinki i kao *pars pro toto* reprezentativno stoji za niz istovrsnih objekata. Životni ciklus budući toaletni papir započinje kao sjeme konoplje. Ubrano, prođano i bačeno na njivu, gdje je, kako sam kaže, isprva morao uginuti i istrunuti "u smradu od konjskog, svinjskog, kravljeg i drugog đubreta" (Isto: 487–488) da bi "sam proizveo iz sebe jednu visoku, ponosnu konopljinu stabljiku" u koju se "postepeno sav preobrazio" (Isto: 488). U obliku konopljine stabljike budući toaletni papir započinje dugi ciklus u kojem trpi različite preobrazbe uz neizmjerne patnje i ljudsku okrutnost (Isto: 488). U procesima proizvodnje piva zajedno sa svojim "drugovima" podnosi prešanje i "utapanje" u vodi, sušenje na suncu i vjetru, sve dok suh i izbijeljen ne dopadne u ruke konopljaru te, među ostalim, u žrvanj tekstilne manufakture, gdje trpi strahovite patnje opisane ovim riječima:

189

Mi smo mislili da sada ljudi ne mogu da izmisle ništa čime bi nas još gore mučili, pogotovu stoga što smo bili tako odvojeni jedni od drugih pa ipak tako pomešani i povezani jedni sa drugima da više nitko nije poznavao sebe i svoje, već je svaka vlas ili lika morala priznati da smo mi preživela konoplja; ali oni nas tek tada staviše na jedan panj gde su nas tako tucali, udarali, gnječili, obijali i, jednom reči, mrvili i trošili, kao da su od nas hteli da prave čisti amijant, bisin ili pamuk, svilu ili bar neki fini lan; i zbog takvog rada, onaj koji nas je udarao dobi osmu dobit koju ljudi izvlače od mene i mene ravnih. Još istoga dana, mene, kao dobro obijenu i istresenu konoplju, predadoše nekim starim ženama i mladim učenicama, i tek one me podvrgoše najvećim mučenjima kakva još nikad nisam doživio, jer me na svojim raznovrsnim grebenima tako rastrgoše da se to ne može iskazati; tu se

¹⁷ Prevela M. Z. prema Grimmelshausen 1996: "einen Last abzulegen". U Popovićevu prijevodu taj je dio izostavljen.

grebenanjem odvaja od mene gruba kudelja, zatim kudelja koja je dobra za predenje i najzad rđava kudelja, dok me na posletku ne oceniše kao mekanu kudelju i finu trgovačku robu, pa me radi prodaje kitnjasto ukalupiše i ostaviše u neki vlažan podrum, kako bih pri dodiru bio što mekši, a po težini što teži. (Grimelshauzen 1967: 489–490)

Nakon niza prodaja, preprodaja i preobrazbi budući Simpliciusov guzobris dijelom postaje konac, platno i naposljetku košulja. U procesima proizvodnje i distribucije socijalni život transformirajućeg objekta sastojao se od kratkotrajnih interakcija s predstavnicima profesija seljaka, radnika i trgovaca, koje pripovjedač implicitno karakterizira uglavnom kao pohlepne, odnosno orijentirane na novčanu dobit. Od trenutka preobrazbe u košulju taj se život nastavlja u bliskom tjelesnom kontaktu sa sluškinjom, o čijim je ljubavnim avanturama nekadašnja košulja toliko dobro informirana da može Simpliciusu ispričati neku vrstu *chronique scandaleuse* ili trača:

Od gorepomenutoga trgovca otkupi me jedna vlastelinka koja celi komad čohe iseče i ispoklanja svojoj posluži za Novu godinu; pri tom je onaj deo od kojeg ja najviše vodim poreklo dodelila sobarici koja je od njega napravila košulju i izvanredno se šepurila. Ali ona je morala da ide iz kuće, jer je gospodin prema njoj bio isuviše ljubazan, a gospođa je to primetila, posle čega moja devojka ode u svoj zavičaj Kamerih, sa svojom prtljagom u kome sam ja bio njena najbolja košulja i odnese sa sobom dosta tešku kesu, jer je prilično mnogo zaslužila, pa je tu svoju zaradu štednjom marljivo nagomilala. Kod kuće nije našla tako masnu kuhinju kakvu je morala da napusti, ali zato nađe nekoliko milosnika koji se u nju zacopaše i koji su joj donosili rublje i na pranje i za šivenje, jer je ona od toga napravila zanat i mislila je da se njime ishranjuje. Među njima se našao jedan naivko kome ona namače uže na rogove [...]. (Grimelshauzen 1967: 492)

Iznošenu košulju vlasnica nakon udaje i trudnoće prekraja u pelene koje se prljaju i peru sve dok kao dronjci ne završe na tavanu. Životni ciklus nastavlja se u tvornici papira, gdje pripovjedač zahvaljujući marljivim rukama radnica i radnika od dronjka postaje papir za pisanje te završi u dnevniku, odnosno u knjizi prihoda i rashoda, služeći vlasniku za bilježenje krivotvorenih unosa. U pretposljednjoj fazi životnog ciklusa još jednom mijenja svoju namjenu te fungira kao papir za pakiranje pri selidbama, dok naposljetku ne završi kao toaletni papir.

Objekt-pripovjedač ne propušta u svoju pripovijest uplesti brojčane informacije što ih je poput novovjekovnog *self-trackera* prikupio na svojim rutama. Tako procjenjuje da je samo u stadiju između krpe i papira za pisanje prošao ljudima kroz

ruke oko trideset i šest puta. Ponosno zbraja dobitke tijekom svojega bivanja od prirodnog resursa preko sirovine, (polu)proizvoda i robe do medija što ga je kao uporabni predmet privrijedio ljudima. Ne-ljudski narator daje i precizne geopodatke o svojim lokacijama i rutama, pa možemo reći da u mediju pripovijedanja obavlja posao današnjih *tracking-location*-aplikacija.

Ipak, sav trud brbljavoga toaletnog papira da životnom pričom preokrene prijetecu neslavnu sudbinu skončanja u govnama pokazuje se uzaludnim. Simplicius vrednuje autobiografiju ovim riječima: “Samim time što tvoj rast i napredak potiče iz zemlje, koja se mora hraniti animalnim ekskrementima, i budući da si već navikao na takva mučeništva i još k tome si i prost drugar koji o takvim stvarima govori, pravedno je da se vratiš svome izvoru” (Grimmelshausen 1996: 640).¹⁸ Izrekavši sud, izvršava presudu. Prije svoga konačnog kraja toaletni papir ne propušta podsjetiti egzekutora na činjenicu da i njega čeka ista sudbina, naime povratak u prirodni ciklus nakon smrti: *Memento mori*. Zemlja zemlji, pepeo pepelu, prah prahu.

Grimmelshausenovu epizodu toaletnog papira možemo nazvati tipičnim predstavnikom životo(puto)pisa stvari. Epizoda svakako sadržava edukativne informacije o socioekonomskim procesima Grimmelshausenova vremena, no zbog fantastičnog pripovjedača djeluje poput parodije pikarskog romana kojega je sastavni dio.

7. ŽIVOTO(PUTO)PISI STVARI NA NJEMAČKOM JEZIKU IZ 18. I 19. STOLJEĆA: PREGLED

Životo(puto)pise stvari slične Grimmelshausenovim memoarima guzobrisa nalazimo u njemačkoj književnosti i u 18. i 19. stoljeću. Kako pokazuju prva istraživanja, tekstovi tog tipa izlaze u tada popularnim časopisima, rjeđe kao zasebne publikacije većeg opsega. Često se radi o prijevodima, ali postoje i izvorne pripovijetke na njemačkom jeziku. U časopisima koji od prve polovice 18. stoljeća izlaze pod naslovom *Moralische Wochenschriften* i čiji su ciljevi širenje prosvjetiteljskih ideja te *prodesse et delectare* čitateljstva nalazimo primjere autociklografija stvari, među ostalim *Pismo kovanice (Schreiben eines Doppelbatzens, 1751)* objavljeno u

¹⁸ Prevela M. Z. U izvorniku: “Weil dein Wachstum und Fortzielung aus Festigkeit der Erde, welche durch die Excrementa der Animalien erhalten werden muß, ihren Ursprung, Herkommen und Nahrung empfangen, zumalen du auch ohnedas solcher Materi gewohnet, und von solchen Sachen zu reden. Ein grober Gesell bist, so ist billich, daß du wieder zu deinem Ursprung kehrst; warzu dich dann auch dein eigner Herr verdammt hat” (Grimmelshausen 1996: 640).

časopisu *Der Mensch*. U ulozi pripovjedača nastupa kovani novac¹⁹ koji je 1661. ugledao svjetlo dana i koji doživljavajući različite avanture u cirkulaciji iz ruke u ruku neprestano gubi vrijednost, sve dok devalviran i pohaban ne odluči napisati vlastitu ciklografiju. Po istoj je shemi sastavljena životna priča perike iz pera habsburškog prosvjetitelja Ignaza von Borna (*Die Staatsperücke*, 1773) u kojoj vlasulja u dugom monologu vlasnika retrospektivno izvještava o vlastitom životnom putu i brojnim transformacijama koje su je zadesile u interakciji s ljudskim glavama i frizurama. Slično je koncipiran i životopis muhe (*Das Leben und die Begebenheiten einer Mücke, von ihr selbst beschrieben*, 1814) iz časopisa *Der Jugendspiegel*. Pripovijetka, pisana u maniri tada popularnog Laurencea Sternea, sadržava priču muhe koja u prvom licu rekapitulira životne zgrade i susrete s ljudima, posebno s djecom. Autobiografija knjige Franza Gräffera (*Selbstbiographie eines Buches*, 1829) donosi iscrpan izvještaj tiskovine o vlastitoj proizvodnji, putovanjima od čitatelja do čitatelja sve do završetka puta u obliku recikliranoga toaletnog papira. Pripovjedač u uvodu citirane autobiografije kočije za najam, diktirane njezinu kočijašu (*Autobiographie eines Miethwagens. Seinem Kutscher dictirt*, 1830/1831), koju je napisao Oskar Ludwig Bernhard Wolff²⁰ pripovijeda izmjenično u ja-formi i mi-formi o itinerarima prije i tijekom napoleonskih ratova i donosi galeriju ljudskih karaktera koje je u svom dugom životu prevozila. Tračanje ljudi nije strano ni čačkalici koja u anonimnoj pripovijetki *Geschichte eines Zahnstochers* (1834) rekapitulira vlastite životne zgrade. Nešto drukčije pripovjedače nalazimo u njemačkom prijevodu životopisa vica (*Die Selbstbiographie eines guten Witzwortes*, 1839), koji se pripisuje Charlesu Dickensu, i u njemačkom prijevodu životopisa želuca (1855) iz pera Sydneyja Whitinga. U prvom je slučaju junak životne priče vic, mala književna forma usmenog stvaralaštva, koji čitatelje vodi na povijesno putovanje od Asirskog Carstva preko antičke Grčke i Rima do engleskoga kraljevskog dvora rekapitulirajući dugu tradiciju svog postojanja u funkciji uveseljavanja ljudi koji ga kontinuirano perpetuiraju. Ništa manje začudnu i duhovitu instancu pripovijedanja ne nalazimo u opsežnim memoarima želuca u kojima probavni organ kao pripovjedač u prvom licu daje upute za razuman život u pogledu jela i pića, ali i opće upute za razuman i zdrav način života u harmoničnom odnosu s prirodom.

Odabir predstavljenih životo(puto)pisa stvari, koji je, naravno, mogao biti i drukčiji,²¹ uvjetovan je željom da se pokrije vremenski spektar 17., 18. i 19.

¹⁹ Doppelbatzen je naziv povijesnoga švicarskog i južnonjemačkoga kovanog novca.

²⁰ Pripovijetka je prvi put izašla 1830. godine u šest izdanja časopisa *Damen-Zeitung* i godinu dana poslije u zbirci *Herbstzeitlosen. Erzählungen und Novellen*.

²¹ Usp. Zeman 2022. Neki od životo(puto)pisa stvari na njemačkom jeziku koji će biti objavljeni u zbirci *Dinggeschichten II*, u nizu "Kabinettsstücke. Sammlung literarischer Skurilitäten", koju uređuju Susanne Holms i Martina Wernli su: Die Geschichte des Frauenzimmer-Pantoffels,

stoljeća te da korpus zrcali raznolikost ne-ljudskih pripovjedača koji se pojavljuju kao tematske varijante žanrovskih dominantni poput prozopopeje/personifikacije odnosno postupka ciklografiranja – metamorfozirajuća stvar, biljka, životinja, organ odnosno tzv. nematerijalni objekt (npr. vic). Zajedničko je obilježje toga zanimljivog, iako shematski pisanoga književnog materijala duhovitost. Životopisni stvari očito su pisani s namjerom uveseljavanja čitateljske publike i parodiranja ljudskih memoara, sadržavajući često satiričan ton i didaktičku funkciju. U svakom slučaju, imamo posla s književnopovijesno vrijednim, ali zanemarenim izvorima koji zaslužuju daljnja istraživanja.

LITERATURA

- “Adventures of a Quire of Paper”. 1779. U: *London Magazine or Gentlemans Monthly Intelligencer* 48: 355–358, 395–398, 448–452.
- Alber, Jan i Rüdiger Heinze (ur.). 2011. *Unnatural Narratives - Unnatural Narratology*. Berlin/Boston: De Gruyter.
- Anonimno [Von Born, Ignaz]. 1773. *Die Staatsperüke. Eine Erzählung*. Wien: In der von Ghelenschen Buchhandlung.
- Anonimno [Whiting, Sydney?]. 1855. *Memoiren eines Magens von ihm selbst geschrieben. Herausgegeben von einem Minister des Innern. Ein wichtiges Buch für Jeden, der da ißt und trinkt*. Leipzig: Verlag von Otto Wigand.
- Anonimno [Dickens, Charles]. 1839. “Die Selbstbiographie eines guten Witzwortes”. U: *Humoristische Erzählungen und Skizzen von den Verfassern der Pickwickier, der Waterloo-Erzählungen, des Hadschi Baba, Ralph Rattlins und Andern. Aus dem Englischen von H. Roberts. Erster Theil*. Leipzig: J. J. Weber: 191–206.
- Anonimno [Ossenfelder, Heinrich August]. 1753. *Die Geschichte des Frauenzimmer-Pantoffels*. Dresden.
- Anonimno [Ossenfelder, Heinrich August]. 1753. *Die Geschichte des Manns-Stiefels*. Dresden.
- Anonimno [Von Martini, Carl Anton]. 1766. “Die Geschichte einer reichen Weste”. U: *Der Mensch. Eine moralische Wochenschrift*, svezak 3. Halle (2. izdanje): 241–251.
- Apulej, Lucije Saturnin. 1969. *Zlatni magarac*. Prev. Albin Vilhar. Zagreb: Stvarnost.
- Bagić, Krešimir. 2015. “Prozopopeja”. U: *Rječnik stilskih figura*. Ur. Krešimir Bagić. Zagreb: Školska knjiga: 268270.

- Bellamy, Liz. 2007. “It-Narrators and Circulation. Defining a Subgenre”. U: *The Secret Life of Things. Animals, Objects and It-Narratives in Eighteenth Century England*. Ur. Marc Blackwell. Lewisburg: Bucknell University Press: 117–145.
- Blackwell, Marc (ur.). 2007. *The Secret Life of Things. Animals, Objects and It-Narratives in Eighteenth Century England*. Lewisburg: Bucknell University Press.
- Blackwell, Marc. 2012. “Extraordinary narrators: meta fiction and it-narratives”. U: *The Cambridge History of the English Novel*. Ur. Robert L. Caserio i Clement Hawes. Cambridge: University Press: 230–245.
- Blackwell, Mark, Liz Bellamy, Christina Lupton i Heathe Keenleyside (ur.). 2012. *British It-Narratives, 1750–1830*, 4 sveska. London: Routledge.
- Boschung, Dietrich, Patric Alexander Kreuz i Tobias Kienlin (ur.). 2015. *Biography of Objects. Aspekte eines kulturhistorischen Konzepts*. Paderborn: Fink.
- Braun, Constanze, Ulrike Gleixner, Jörn Münkner i Hole Röbller (ur.). 2017. *Biographien des Buches*. Göttingen: Wallstein.
- Braun, Peter. 2015. *Objektbiographie. Ein Arbeitsbuch*. Weimar: Verlag und Datenbank für Geisteswissenschaften.
- Breuer, Ingo i Stjepan Lacko Vidulić (ur.). 2018. *Schöne Scheisse: Konfigurationen des Skatologischen in Sprache und Literatur*. Temat časopisa Zagreber Germanistische Beiträge 27/2018.
- Buell, Lawrence. 2001. *Writing for an Endangered World: Literature, Culture, and Environment in the U.S. and Beyond*. Cambridge/London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Chimaira – Arbeitskreis für Human-Animal Studies (ur.). 2011. *Human-Animal Studies. Über die gesellschaftliche Natur von Mensch-Tier-Verhältnissen*. Bielefeld: transcript.
- Coole, Diana i Samantha Frost (ur.). 2010. *New Materialism. Ontology, Agency, and Politics*. Durham: Duke University Press.
- “Cultural Animal Studies. Book series”. 2015 – U: *Springer*. Internet. 23. rujna 2022.
- “Das Leben und die Begebenheiten einer Mücke, von ihr selbst beschrieben”. 1814. U: *Der Jugendspiegel, I. Unterhaltende und lehrreiche Erzählungen einer Mutter für ihre Kinder. II. Geschichte und Begebenheiten einer Fliege, von ihr selbst erzählt. Aus dem Englischen*. Heidelberg: bey Joseph Egelmann: 87–126.
- De Man, Paul. 1979. “Autobiography as de-facement”. U: *Modern Language Notes* 94: 919–930.
- Dehrmann, Mark Georg, Alexander Košenina, Claudia Stockinger i Ulrike Vedder (ur.). 2012. *Literarische Dinge. Themenschwerpunkt der Zeitschrift für Germanistik* 1.
- Depkat, Volker. 2019. “Ego-documents”. U: *Handbook of Autobiography/Autofiction*, Vol I: Theory and Concepts of Autobiography/Autofiction. Ur. Martina Wagner-Egelhaaf. Berlin/New York: De Gruyter: 262–267.
- “Die Geschichte des Calenders, von ihm selbst erzählt”. 1785. U: *Nürnbergischer Kinder-Almanach auf das Jahr 1785*: 1–38.
- Ecker, Gisela i Susanne Scholz (ur.). 2000. *Umordnungen der Dinge*. Königstein/Taunus: Helmer.
- Englert, Hilary. 2008. “‘This Rhapsodical Work’: Object-Narrators and the Figure of Sterne”. U: *Studies in Eighteenth Century Culture* 37: 259–278.
- Fetz, Bernhard i Wilhelm Hemecker (ur.). 2011. *Theorie der Biographie*. Berlin/New York: De Gruyter.

- Flint, Christopher. 1998. “Speaking Objects: The Circulation of Stories in Eighteenth-Century Prose Fiction”. U: *Publication of the Modern English Association* 113: 212–226.
- Garrard, Greg. 2004. *Ecocriticism*. New York: Routledge.
- Gosden, Chris i Yvonne Marshal. 1999. “The Cultural Biography of Objects”. U: *World Archaeology* 31, 2: 169–178.
- Gräffer, Franz. 1829. “Selbstbiographie eines Buches”. U: Franz Gräffer: *Momus. Nämlich: jocose Geschichtchen, humoristische Erzählungen, phantastische Scenerieen und Schwänke, lyrische Seifenblasen und sonstige Allotria*. Wien: Mausberger’s Druck und Verlag: 12–16.
- Grimmelshausen, Hans Jakob Christoffel von. 1669. *Continuatio des abentheurlichen Simplicissimi Oder Der Schluß desselben*. Nürnberg: Fillion: 66–77. Internet. 15. rujna 2022.
- Grimmelshausen, Hans Jacob Christoph von. 1996. *Der abenteuerliche Simplicissimus Teutsch*. Stuttgart: Reclam.
- Grimelshauzen, Hans Jakob Kristof fon. 1967. *Simplicius Simplicissimus*. Prev. Nikola Popović. Beograd: Izdavački zavod Jugoslavije.
- Gronemann, Claudia. 2019. “Autofiction”. U: *Handbook of Autobiography/Autofiction*, Vol I: Theory and Concepts of Autobiography/Autofiction. Ur. Martina Wagner-Egelhaaf. Berlin/New York: De Gruyter: 241–246.
- “Geschichte eines Zahnstochers. Von ihm selbst erzählt”. 1834. U: *Conversationsblatt für Deutschland und Bayern* 62, 13. März: 245–246.
- Günther, Hans. 2019. “Der Zyklus der Ding-Konzepte in der russischen Avantgarde”. U: *Kulturelle Zyklographie der Dinge*. Ur. Ralf Aelmann, Christian Köhler, Christoph Neubert, Kerstin Kraft i Mirna Zeman. München: Fink: 71–89.
- Hahn, Hans Peter. 2015. “Dinge sind Fragmente und Assemblagen. Kritische Anmerkungen zur Metapher der ‘Objektbiographie’”. U: *Biography of objects. Aspekte eines kulturhistorischen Konzepts*. Ur. Dietrich Boschung, Patric-Alexander Kreuz i Tobias Kienlin. München: Fink: 11–34.
- “it”. 2010. U: *Oxford Dictionary of English*. Ur. Angus Stevenson. Oxford: Oxford University Press. Internet 23. rujna 2022.
- Katušić, Bernarda. 2008. “Pismo-život. Autobiografija u novijoj hrvatskoj književnosti”. U: Zagrebačka slavistička škola (ur.). *Anagram/Rasprave i koncepti teorija, umjetnost, kultura*. Internet 20. rujna 2022.
- Kopytoff, Igor. 1986. “The Cultural Biography of Things: Commoditization as Process”. U: *The Social Life of Things. Commodities in Cultural Perspective*. Ur. Arjun Appadurai. Cambridge: University Press: 64–91.
- “Kulturelle Zyklographie der Dinge. Objektzirkulationen und (Selbst)Biographien von Artefakten”. Internet 20. rujna 2022.
- Latour, Bruno. 2007a. *Das Parlament der Dinge: für eine politische Ökologie*. Frankfurt/M.: suhrkamp.
- Latour, Bruno. 2007b. *Eine neue Soziologie für eine neue Gesellschaft. Einführung in die Akteur-Netzwerk-Theorie*. Frankfurt/M.: suhrkamp.
- Lemke, Thomas. 2017. “Einführung zu ‘Neue Materialismen’”. U: *Science and Technology Studies. Klassische Positionen und aktuelle Perspektiven*. Ur. Susanne Bauer, Torsten Heinemann i Thomas Lemke. Berlin: suhrkamp: 551–573.

- Link, Viktor. 1980. *Die Tradition der außermenschlichen Erzählperspektive in der englischen und amerikanischen Literatur*. Heidelberg: Winter.
- Marx, Karl. 1962. *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie*. Svezak 1. Berlin: Dietz Verlag.
- Medarić, Magdalena (ur.). 1996. *Autotematizacija u književnosti*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti.
- Meyer, Doris. 2005. *Inseniertes Lesevergnügen. Das inschriftliche Epigramm und seine Rezeption bei Kallimachos*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Middelhoff, Frederike. 2020. *Literarische Autozoographien. Figurationen des autobiographischen Tieres im langen 19. Jahrhundert*. Berlin: Metzler.
- “Muster Teutscher Geschäftsführung. Wahrhafte Geschichte eines Proviantwagens, von ihm selbst erzählt”. 1815. U: *Nemesis*, sv. 4: 478–484.
- Neumayer, Georg von. 1875. *Anleitung zu wissenschaftlichen Beobachtungen auf Reisen, Bd. 1: Allgemeines, Instrumente und deren Gebrauch, Astronomie, Geografie und Geologie*. Berlin: Oppenheim.
- Niehaus, Michael. 2009. *Das Buch der wandernden Dinge*. München: Hanser.
- Niehaus, Michael. 2014. “Dinge in Bewegung”. U: *Handbuch Materielle Kultur. Bedeutungen, Konzepte, Disziplinen*. Ur. Stefanie Samida, Manfred K. H. Eggert, Hans-Peter Hahn. Stuttgart: Metzler Verlag: 132–140.
- Niehaus, Michael. 2015. “Geschichtsdinge/Parcours”. U: *Biography of objects*. Ur. Dietrich Boschung, Patric Alexander Kreuz i Tobias Kienlin. Paderborn: Fink: 173–188.
- Paz, James. 2017. *Nonhuman voices in Anglo-Saxon literature and material culture*. Manchester: Manchester University Press.
- Rädle, Rena. 2020. “Tretjakovljeva metoda biografije stvari/Tretyakovs Method of the Biography of The Thing”. U: *Abeceda Željezare/ABC Ironworks*. Ur. Rena Rädle i Vladan Jeremić. Sisak: Gradska galerija Striegl: 96–99.
- Schmitt, Arnaud. 2007. “La perspective de l'autonarration”. U: *Poétique* 149: 15–29.
- Schmitt, Arnaud. 2019. “Self-Narration”. U: *Handbook of Autobiography/Autofiction*, Vol I: Theory and Concepts of Autobiography/Autofiction. Ur. Martina Wagner-Egelhaaf. Berlin/New York: De Gruyter: 658–662.
- Šklovskij, Viktor. 1984. *Theorie der Prosa*. Prev. Gisela Drohla. Frankfurt/Main: Fischer.
- Sachs, Hans. 1870. [1553] “Von dem vorlornen redenten gülden”. U: *Hans Sachs*. Ur. Adalbert von Keller i Edmund Götz. Svezak 4. Tübingen: Literarischer Verein in Stuttgart: 216–227.
- Sachs, Hans. 1870. [1557] “Schwanck. Der ellend klagent roßhaut”. U: *Hans Sachs*. Ur. Albert von Keller i Edmund Götz. Svezak 5. Tübingen: Literarischer Verein in Stuttgart: 146–153.
- “Schreiben eines Doppelbatzens”. 1751. U: *Der Mensch, eine moralische Wochenschrift* 9: 65–80.
- Schwalm, Helga. 2019. “Autobiography”. U: *Handbook of Autobiography/Autofiction*, Vol I: Theory and Concepts of Autobiography/Autofiction. Ur. Martina Wagner-Egelhaaf. Berlin/New York: De Gruyter: 503–519.
- Taylor, Nik i Richard Twine (ur.). 2014. *The Rise of Critical Animal Studies. From the Margins to the Centre*. Abingdon/New York: Routledge.
- Tharacius, Andreas. 1619. “Eine erbermliche Klage Der lieben Fravv Gerste, vnd ihres Brudern Herrn Flachs, die sie gehalten haben auff einem Stuck Acker, fur Friederstdorff im Ampt

- Storckovv gelegen, vwie offt und vielmal sie beyde durch der Menschen Hende gezogen, vnd sehr vbel tractirt vverden, ehe sie von ihnen können gebraucht vverden. *Diese hat angehöret* ANDREAS THAREUS Muscouiensis, Pfarrherr daselbst, *VVelcher er auffß Pappir gebracht, vnd vvas drauß zu lernen sey, menniglichen mitgetheilet*. Geschehen im Jahr 1609.” U: *Amphitheatrum Sapientiae Socraticae Ioco-Seriae* [...]. Ur. Caspar Dornavius. Hannover: Aubry & Schleich Wechel: 222–232.
- “The Adventures of a Pen”. 1795. U: J. Hunt: *The Miscellany: Containing The cottage, The adventures of a pen, and a poem of death*. Buckingham: J. Seeley.
- Tretjakov, Sergej. 1972a. “Die Biographie des Dings”. U: *Die Arbeit des Schriftstellers. Aufsätze – Reportagen – Porträts*. Ur. Heiner Boehncke. Hamburg: rowohlt: 81–84.
- Tretjakov, Sergej. 1972b. “Die Tasche”. U: *Die Arbeit des Schriftstellers. Aufsätze – Reportagen – Porträts*. Ur. Heiner Boehncke. Hamburg: rowohlt: 86–93.
- Tretjakov, Sergej. 2020. “Biografija stvari/The Biography of Things”. U: *Abeceda Željezare/ABC Ironworks*. Ur. Rena Rädle i Vladan Jeremić. Sisak: Gradska galerija Striegl: 100–107.
- Wagner, Wolf Rüdiger. 2002. “Medienkompetenz und Allgemeinbildung. Überlegungen zur Neuorientierung der Medienpädagogik ausgehend vom Bond-Film *Tomorrow Never Dies*”. U: *medien praktisch, Sonderheft Texte 5*: 16–25.
- Wagner-Egelhaaf, Martina (ur.). 2019. *Handbook of Autobiography/Autofiction*. 3 sveska. Berlin/New York: De Gruyter.
- Wolff, Oskar Ludwig Bernhard. 1831. “Autobiographie eines Miethwagens. Seinem Kutscher diktirt. Novelluccia”. U: Oskar Ludwig Bernhard Wolff, *Herbstzeitlosen. Erzählungen und Novellen*. Leipzig: Kollmann: 157–194.
- Wolff, Oskar Ludwig Bernhard. 1830. “Autobiographie eines Miethwagens. Seinem Kutscher diktirt. Novelluccia”. U: *Damen-Zeitung. Ein Morgenblatt für die elegante Welt* 68, 22. 3. 1830: 270–271; 69, 23. 3. 1830: 275; 70, 24. 3. 1830: 277–279; 71, 25. 3. 1830: 282; 72, 26. 3. 1830: 286–287; 73, 27. 3. 1830: 289–291.
- Zeman, Mirna. 2012. “Literarische Moden. Ein Bestimmungsversuch”. U: *Doing Contemporary Literature. Praktiken, Wertungen, Automatismen*. Ur. Maik Bierwirth, Anja K. Johannsen i Mirna Zeman. München: Fink: 111–131.
- Zeman, Mirna. 2015a. “Literatur und Zyklographie der Dinge. Bookcrossings in simplicianischer Manier”. U: *Entsorgungsprobleme: Müll in der Literatur (=Beiheft der Zeitschrift für deutsche Philologie)*. Ur. David Christopher Assmann, Eva Geulen i Norbert Eke. Berlin: Erich Schmidt Verlag: 151–173.
- Zeman, Mirna. 2015b. “Zyklographie der Literatur. Materialistische Variante”. U: *Zyklen/Moden (= kultuRRevolution. zeitschrift für angewandte diskurstheorie, 68, 1)*. Ur. Jürgen Link, Rolf Parr i Mirna Zeman. Essen: Klartext Verlag: 32–39.
- Zeman, Mirna. 2015c. “Temporäre Verklumpungen: Formen und Praxen der Literaturmoden”. U: *Literaturbetriebspraktiken*. Themenheft der Zeitschrift *literatur für leser* 38, 2, 2015. Bern i dr.: Peter Lang: 113–130.
- Zeman, Mirna. 2019. “Zyklographie der Dinge und Zyklogie der Kultur. Ein Forschungsprogramm”. U: *Kulturelle Zyklographie der Dinge*. Ur. Ralf Aelmann, Christian Köhler, Christoph Neubert, Kerstin Kraft i Mirna Zeman. München: Fink: 7–24.

- Zeman, Mirna. 2021. “Literaturmoden und Weltliteratur. Hypes um die Gusla”. U: *Weltliteratur in der longue durée*. Ur. Schamma Schahadat i Annette Werberger. Paderborn: Brill: 135–160.
- Zeman, Mirna (ur.). 2022. *Dinggeschichten I. Autozyklographische Erzählungen*. Hagen: Universitätsverlag.
- Zlatar, Andrea. 1998. *Autobiografija u Hrvatskoj: nacrt povijesti žanra i tipologija narativnih oblika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- “Zyklographie”. U: *Lexikon der Neurowissenschaften*. Internet. 23. rujna 2022.

Abstract

LIFE HISTORIES/ITINERARIES OF THINGS

Throughout the history of literature, and German literature in particular, there are repeatedly accounts of “life cycles” or “life histories” of things: efforts to narrate the trajectories of artefacts in socioeconomic cycles, which in toto elude observation and remain imperceptible. In some cases accounts are written in first person singular simulating an autobiographical perspective of things. The article proposes to call this formation autocyclography of things. Historically, the literary tradition of this autocyclography of things reaches back at least as far as the Antiquity. The paper outlines the theoretical framework and contextualises examples from German literature in a broader framework of world literature (British it-narratives and Soviet literatura fakta). In the focus of analytic interest stands Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausens autocyclography of a toilet paper. Furthermore, the article presents examples for autocyclography of things from German Literature of the 18th and 19th century, which still wait further scholarly attention: autocyclographies of a coin, a wig, a fly, a book, a coach, a toothpick, a joke and a stomach.

Keywords: poetics of things, autobiography of things, autocyclography of things, it-narratives/novels of circulation